

Yaqubova Cahidə Etibar qızı

Azərbaycan, Bakı şəhəri

ccahide@bk.ru

NƏBİ XƏZRİNİN “SALATIN” POEMASINDA FOLKLOR ƏNƏNƏLƏRİ

Açar sözlər: Nəbi Xəzri, müqayisə, folklor ənənələri, qəhrəmanlıq, Burla xatun, Humay quşu

Key words: Nabi Khazri, comparison, folklore tradition, heroism, Burla khatun, Humay bird

Ключевые слова: Наби Хазри, сравнение, фольклорные традиции, героизм, Бурла Хатун, Жар-птица

GİRİŞ

Azərbaycan ədəbiyyatının görkəmli ustad sənətkarı Nəbi Xəzrinin ədəbiyyat aləminin zənginləşməsində, müasir şairlərimizin kamilləşməsində rolu böyükdür. Yaradıcılığında şifahi xalq ədəbiyyatına müraciət etsə də, müasir folklorşünaslığa uyğunlaşdırmışdır. Şair tarixi əsər yazarkən hadisəni, dövrün ruhunu dolğun şəkildə təsvir etməyi özü üçün məqsəd qoyur. Hər bir vətəndaş kimi ölkədə baş verən narahatlıqlar, çaxnaşmalar onu da düşündürür. Həsrət, izzət, gerçəklər olduğu kimi əks edilir. Folklor qaynaqlarından yetəri qədər istifadə edərək yazılan “Salatın” poeması real həyat hadisələri əsasında qələmə alınıb. Baş qəhrəman Azərbaycanın şəhid jurnalist qadını Salatın Əsgərovaya həsr olunub.

MİLLİ DƏYƏRLƏR, VƏTƏN SEVGİSİ VƏ REALLIQ

Nəbi Xəzri Salatın Əsgərova ilə təsadüfən bir qonaqlıqda tanış olur. Jurnalist şairə şeirlərini çox sevdiyini, hətta əzbər bildiyini söyləməsi şairi daha da ruhlandırır və sevindirir. Qarabağa yollanarkən düşmən tərəfindən Salatının öldürülməsi bütün Azərbaycanı yasa boğur. Hər bir vətəndaş kimi şair Nəbi Xəzri də ölüm xəbəri məyus edir. Haqqında poema yazaraq xalqın dərdinə şərik olur, həm də şəhidimizin timsalında vətənpərvərlik hissləri aşılayır. Beləliklə, şair jurnalistin faciəvi həyatını qələmə alaraq dastan yaradır, ədəbiyyat aləmində əbədləşdirir. Salatın Azərbaycanda baş verən dəhşətləri öz müxbir qələmi ilə xalqına çatdırır. Valideynləri, yaxınları, dostları mübarizənin qızgın bir zamanında Qarabağa yollanmasına etiraz edirlər, fikrindən döndərmək üçün çalışırlar. Hər şeyə rəğmən jurnalist fikrindən dönmür. Nəbi Xəzrinin poemanın “Yaralı Dağlar” şeirində qədim musiqi alətimizə olan sevgisi, dəyəri görülür. Qəhrəmanın qətlə yetirilməsinə nəinki xalq hətta onun ölümünə şahid olan təbiət, dağlar, güllər, çiçəklər, meşələr fəryad edir. Meşələrin yaşıllığı solur, güllər, çiçəklər qana boyanır. Şair deyir ki, əgər o “aşiq” olsaydı, əlinə sazı alardı, dağlar fəryadını sazla deyərdi: “Mən aşiq olsaydım, saz götürərdim, Dağlar fəryadını sazla deyərdim”. Saz muğam ilə yanaşı Azərbaycan xalq mədəniyyəti ilə bağlıdır. Aşiq və saz ayrılmaz bir tərkibdirlər. Qədim musiqi aləti ilə aşıqlar şeirlər, dastanlar oxuyardılar. Salatın həm jurnalist, həm də övladına bağlı anadır. Müxbir xarakterinə, əməlinə görə “humay quşu” adlandırılır. Humay quşu türk mifologiyasına məxsus inandır. O, yaxşılıqlar edir, ətrafına işıq saçır, uşaqları pisliklərdən qoruyur. Ana tanrı, ilahə kimi qəbul edilən “humay quşu” xoşbəxtliyin, səadət rəmzidir. Məhz Salatın da “Ana Tanrı” kimi vətəni qorumaq üçün əlindən gələni edir, varlığı ilə günəş kimi parlayır. Nəbi Xəzri qəhrəmanlıq dastanına müraciət edir, poemanı “Dədə - Qorqud” dastanıyla yanaşı tutur. Çünki poemada mərdlik göstərən, qorxmadan həyatını təhlükəyə atan insan surəti var. Dədə Qorqud uzun illərin, əsrlərin keçməsinə baxmayaraq dəhşətli qətlə eşidərək uzaqlardan gəlir. Şair bu nəticəyə gəlir ki, igidlərə bəzən şəhid olmaq yaraşır. Onlar Tanrı qatında ən yüksək zirvədə dayanırlar. “Dədə-Qorqud” dastanının sevilən qadın obrazı Burla Xatınla Salatın eyniləşdirilir. Burla Xatın Qazan xanının yoldaşı, Uruzun anası, Bayandır xanının isə qızıdır. “Salur Qazanın evinin yağmalandığı boy” - da o, əsir götürülür. Ailəsini, namusunu qorumaq üçün oğlu Uruzun öldürülməsinə razı olur. Döyüş zamanı ağır yaralanmış Qazanı müdafiə etmək üçün qılınc - qalxanla vuruşur. “Dədə - Qorqud” dastanının qadın qəhrəmanı Burla Xatın obrazında gördüyümüz qəhrəmanlığı, qorxmazlığı, sədaqəti eyni ilə Salatında görə bilirik. O da vətəni, doğma eli üçün ölümə hazırdır və düşünmədən qızgın döyüşlərin olduğu yerə gedir: “O gəldi dünyaya Salatın kimi, Burla Xatın kimi getdi dünyadan.”

Mövcud ciddi dəyişikliklər jurnalistin xarakterinə təsir göstərir. Onun xarakteri, insani düşüncələri ciddi vəziyyətlərdə daha kəskin biruzə verir. Azərbaycanın şəhid verməsi, qanlı döyüşlər, torpaqlarımızın işğal edilmə istəyi Salatının qəlbində “Azadlıq yangını”-nı alovlandırır. Vətən uğrunda mübarizə, özünü fəda qədim zamanlardan igidlərimizin qanında olmuşdur. Oğuz igidlərimiz,

qadınlarımız eli, obası, torpaqları üçün canlarından keçməyə hazır idilər. Şəhid gənclərimiz, Salatın Əsgərova həmən igidlərimizin davamçısıdır. Jurnalistin anası qızının ölümü ilə barışmayıb dialoqa girdiyi cansız surətlərdən biri “çinar”dır. İnanclara görə çinar vətən sevgisiylə sıx bağlıdır. Onun ömrü min illərdir, Nizami Gəncəvinin yaşı qədərdir. Salatın ilə çinar ağacını birləşdirən orta q məqam doğma yurda, vətənə olan məhəbbətdir. Qəhrəmanın çinar ağacını xoşlaması səbəbi doğma elə sevgidir. Buna görə də ana məzar yanındakı çinar ağacından xahiş edir ki, tez pöhrələyib məzarın üzərinə kölgə salsın. Nəbi Xəzri çinarı, humay quşunu, torpağı tərənnüm etsə də, onların mərkəzində insan övladı yəni, Salatın obrazı dayanır. Bu nəticəyə gəlmək olur ki, “Salatın” poemasında humanizm ön planda verilir. Xeyir və Şərin mübarizəsi qədim dövrlərdən bugünə kimi olmuşdur və həmişə xeyirin qələbə çalacağına inanılmışdır. Poemanın “Dədə Qorqudun səsinə eşitdim” şeirində “Avesta” adlı əski ədəbi abidəsinə xas müəyyən xüsusiyyətlərlə qarşılaşılır. Zərdüşt dinində Hörmüz və Əhrimən arasında mübarizə gedir. Bu mübarizə Xeyir və Şər Allahı arasındadır. Əsərdə düşmənin etdikləri, qara əməlləri Əhrimənin yəni, Şər Allahının əməlləriylə eynidir. Əhrimənin dənizdən dənizə əldə etmə xəyalı vardır. Ermənilər də öz gə torpaqlarını işğal edərək ərazisini böyütmək arzusuyla cinayətlər törədir. Müəllif torpaq iştahası, qan hərisliyinin ən böyük cinayət olduğunu vurğulayır, lakin düşmən istəyinə çatmaq üçün hər cür vəhşiliklər törədir. Nəbi Xəzri insanların, hadisələrin zahiri konfliktlərindən deyil, onların mənəvi aləmindən və daxili aləmindən cəsarətlə danışan ustad sənətkardır. Baş qəhrəmanın yaşadığı zaman, mənsub olduğu ölkə onun xarakterinin formalaşmasında mühüm təsiri olmuşdur. Salatın mərdliyi, qorxmaz iradəsi ilə Azərbaycanın tarixi qəhrəmanlarını - Burla Xatını, Həcəri, Tomrisi xatırladır. Ölüm hər an izləsə də, bu onu qətiyyə qorxutmurdu. Qəhrəmanı döyüş bölgəsinə getməyə məcbur edən qüvvə olmasa da, onu ora aparan vətən sevgisi idi. Müharibə mövzulu bir əsər yazmaq çox çətin olduğu üçün hər kəs yetərinə bunun üstəsindən gələ bilmir. Lakin şair sanki hadisələri görmüş kimi canlı şəkildə təsvir edib. Müəllif poeziya janrını seçməsi idi, bəlkə də poema bu qədər uğurlu alınmazdı. Klassik ənənələrə, folklor müraciət olunsay da, şair ənənələrin əsiri olmamış, öz xüsusi bacarıqlarından istifadə edərək müasir formada qələmə almışdır. Əsər məzmun və mənə dolğunluğuna görə poeziya aləmində öz yerini tutmuşdur.

NƏTİCƏ

Salatın son dərəcə xeyirxah, səmimi insan olmuşdur. Müəllif qəhrəmanın davranış və əməllərini canlı lövhələrlə verir. Düşmənin özbaşnalığı, xəbisliyi real boyalarla təsvir olunub. Nəbi Xəzri folklor ənənələrimizə sadıq qalaraq, jurnalistin nə səbəbə bu qədər cəsarətli, mübariz, qorxmaz olduğunu izah edir. Əcdadlarımızdan bəri gələn vətən sevgisi qəhrəmanı müharibənin qızgın zamanında narahat edir. Faciəli ölümü Azərbaycanı yasa boğsa da, vətən mərd qadın şəhidi ilə qürur duyur. Xalq mənəvi, həm də cismən yaralayan düşmən tənqid edilir. Tarixi həqiqətlər real həyat hadisələri ilə uyğundur. Görkəmli şairimiz folklor ənənələrini əsərin məzmununa və kompozisiyasına əsasən seçərək istifadə edir.

Ədəbiyyat:

1. Nəbi Xəzri. “Salatın Rekviiyem”, 1991, Bakı.
2. “Başını uca tut, Azərbaycan! Xalq şairi Nəbi Xəzrinin “Salatın” rekviiyemini oxuyarkən”, “Bakı qəzeti”, N-120(10196), 1991.
3. E.Qaliboğlu. “Qarabağ mövzusu bədii ədəbiyyatda”, Kaspi.az, 2016.
4. Vüqar Əsgərov. “Azərbaycan Milli Qəhrəmanları”, Bakı, 2005.
5. Vətənpərvərlik tərbiyəsi ümummilli xilas yolumuzdur, Bakı, 2016.
6. Aqil Cəfərov. “Nəbi Xəzrinin poetik dili”, Elm və təhsil, 2012.
7. Fəridə Səfiyeva. “Nəbi Xəzrinin yaradıcılığında fərdi üslub və poetika problemləri”, Bakı, 2009.
8. Əflatun Baxşəliyev. “Nəbi Xəzrinin yaradıcılıq yolu”, Bakı-Sabah, 2014.

The proof of the attachment to the folklore tradition in Nabi Khazri's "Salatin" poem

Summary

A prominent Azerbaijani poet Nabi Khazri's "Salatin" poem is dedicated to the heroic life of journalist Salatın Askerova. The poem stems from the folklore traditions in artist aesthetics. We see, the symbolic images that are widespread in our folklore. For example: Humay bird, the plane tree. The author also addresses the motives and images of the Dede Korgud epic in his work. He resembles his hero to Burla

khatun who is one of the heroes of our ancient epic. These are the features that unite them, such as: courage, bravery and resilience.

Фольклорные традиции в поэме Наби Хазри «Салатын»

Резюме

Поэма видного азербайджанского поэта Наби Хазри «Салатын» посвящена героическому жизненному пути журналиста Салатын Аскеровой. В поэтико-эстетическом плане поэма близка к национальному фольклору. Традиционные фольклорные символы нашли в ней свое поэтическое воплощение. Среди них можно выделить образ Жар-птицы, образ дерева чинар и т.д. Автор обращается также к древнему дастану «Книга Деда моего Горгуда». Н.Хазри сравнивает свою героиню с героиней дастана Бурла Хатун. Их сближают такие черты как непокорность, смелость и т.д.

Рәүси: f.e.d. Ş.Cəlilova